

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.15, november 2019

Indledningen er redigeret af Vibeke A. Pedersen og Jon Tafdrup

Tilsyn ved dr.phil. Lis Møller

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til “Niels Ebbesen”

ved Kirsten Vad

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Udgivelsen i Dannevirke
- 3 Visen
- 4 Anvendt litteratur
 - 4.1 Trykt
 - 4.2 Utrykt

1 Anledning

Den 1. april 1340 dræbte Niels Ebbesen grev Gerhard 3., som var den tyske panthaver over Jylland i den kongeløse tid (1332-1340). Ifølge traditionen var mordet, der fandt sted i Randers, medvirkende til, at Danmark igen blev samlet til et kongedømme under Valdemar 4. Atterdag.

500-årsjubilæet for Niels Ebbesens bedrift nærmede sig i 1839. I Randers ønskede man at oprette et mindesmærke for nationalhelten, men dette forslag blev mødt af protester fra holstenerne, som havde en anden opfattelse af begivenhederne og derfor ville have et monument for Gerhard 3. opført i Rendsborg. Dette blev diskuteret i aviser og andre udgivelser i 1838-1839, hvor man også drøftede, om Ebbesens gerning var moralsk ansvarlig, og om handlingen skete for fædrelandet eller ej (se bl.a. Velschow 1839; Galster 1956, s. 154-166; Adriansen 2003, bind 2, s. 485).

Læs mere

Ideen om en mindestøtte var allerede blevet introduceret i 1732 af Ludvig Holberg, som i *Dannemarks Riges Historie* undrede sig over, hvorfor der ikke fandtes et mindesmærke for Ebbesen, for

ingen god Patriot bør nægte Niels Ebbesøn den Ære, som ham tilkommer [...] Gierningen var sandeligen saa stor og heroisk, at faa udi Historien kand lignes dermed. Og, naar man betragter den særdeeles gode Virkning, som den havde, maa man forundre sig over, at intet Monument eller Ære-Støtte blev oprættet til denne Mands Ihukommelse (Holberg 1732, bind 1, s. 428).

Grundtvig og medlemmerne af foredragsforeningen Danske Samfund i København var også optagede af det kommende jubilæumsår, og ved foreningens møder den 9. juli samt 20. og 27. august 1839 havde Grundtvig talt om Niels Ebbesen (se Grundtvig-arkivet, fasc. 364.II.6, 364.II.9 og 364.II.10). Grundtvig var ikke fortalende for et monument og ønskede hellere en folkefest, men på grund af holstenernes modstand mod projektet anså han det alligevel som en pligt at opføre et mindesmærke for Niels Ebbesen (se det utrykte manuskript i Grundtvig-arkivet, fasc. 364.II.10; Lundgreen-Nielsen 1992, s. 75).

I Danske Samfund havde man overvejet, hvordan Niels Ebbesen-jubilæet kunne markeres. Ved mødet den 27. august foreslog Grundtvig, at foreningen kunne få trykt nye viser til minde om Ebbesen, da den gamle folkevisen om helten (DgF 156) både var for lang og manglede en melodi (se Grundtvig-arkivet, fasc. 364.II.10; Johansen 1948-1954, bind 2, s. 151). Disse viser skulle trykkes hver for sig og uden angivelse af forfatter. Grundtvig foreslog desuden, at udgivelsen kunne begynde med hans egen nyskrevne vise, som han havde læst højt ved mødet den 20. august.

Visen udkom første gang med titlen "Niels Ebbesen" i avisen *Dannevirke* den 4. september 1839, men blev efterfølgende udgivet som enkelttryk med titlen *En ganske ny Vise om den mandhaftige Jydske Ridder, Herr Niels Ebbesen til Nørreriis, som Aar 1340 slog i Randers den kullede Grev Geert fra Rendsborg, for at udfrie Dannemark af Tydskernes Vold, som dengang reves om Riget*. På titelbladet er Danske Samfund angivet som udgiver, og Grundtvigs signatur er som ønsket udeladt. Enkeltrykket blev sandsynligvis sendt til komiteen i Randers, som arbejdede for opførelsen af monumentet for Niels Ebbesen (udateret foredrag i Danske Samfund, jf. *Registranten*, fasc. 364.II.12).

Læs mere

Steen Steensen Blicher havde også læst Grundtvigs vise, og i et brev til Grundtvig dateret den 18. september 1839 giver han sit bud på en Ebbesen-mindesten (*Breve* 2 1926, s. 310 f.). Stenen skulle rejses på Himmelbjerget og have tre indskrifter: fire vers fra strofe 82 af folkevisen om Niels Ebbesen (DgF 156 F; disse var Vedels tilføjelse i *It Hundrede vduaalde Danske Viser*, jf. Grundtvig 1853-1976, bind 3, s. 495 og 516), fem vers fra Grundtvigs "Niels Ebbesen" (fra strofe 5 og 12),

og sidste strofe af Blichers eget digt om Ebbesen fra *Jyllandsrejse i sex Døgn*, 1817, s. 66.

På vegne af Danske Samfund var Grundtvig, P.C. Kierkegaard og J.C. Lindberg underskrivere af *Indbydelse til Dannemænd angaaende Et Minde for Niels Ebbesen* i oktober 1840. Her anmodede de om 3000 rigsbanksdaler til oprettelsen af et mindesmærke for Niels Ebbesen i Jylland. Der kom dog ikke noget monument ud af indsamlingen ved 500-årsjubilæet, men en statue af Niels Ebbesen blev opført i Randers i 1882.

2 Udgivelsen i Dannevirke

“Niels Ebbesen” udkom i den haderslevske avis *Dannevirke*, som var den første dansksprogede avis i hertugdømmet Slesvig. Avisen blev redigeret af Peter Christian Koch. Han ønskede at oplyse de dansktalende i området og var desuden tilhænger af Grundtvig (Fabricius 1923, s. 217 og 219). Visen om Niels Ebbesen var oplagt at bringe i avisen, som arbejdede for at styrke den danske nationalfølelse i Sønderjylland, og *Dannevirke* havde allerede bragt debatindlæg om mindestøtten for Niels Ebbesen og holstenernes modprojekt i Rendsborg (se fx *Dannevirke*, nr. 38, 7. marts 1839).

Flere af Grundtvigs digte og skrifter blev genoptrykt i *Dannevirke* (bl.a. “Thyre Danebods Vise” i nr. 33, 31. januar 1839, s. 135), men med “Niels Ebbesen” var det første gang, Grundtvig skrev direkte til avisen (jf. Johansen 1948-1954, bind 2). Koch takkede Grundtvig for visen i et brev med overskriften “Min Fader i Aanden!”, hvori han også bad om at modtage flere bidrag til avisen, som ifølge Koch var opkaldt efter Grundtvigs gamle tidsskrift *Danne-Virke*, der udkom 1816-1819 (Fabricius 1923, s. 219).

3 Visen

Grundtvigs historiske vise med førstelinjen “Om Dannemarks Kvide der lød en Sang” er på 12 strofer, som alle afsluttes med et omkvæd. Visen handler om begivenhederne i Jylland i 1340 og er en hyldest af Niels Ebbesen og hans bedrifter. Den har ingen melodiangivelse, men kan synges på en ældre dansk folkemelodi.

Formålet med visen var at genopvække mindet om Niels Ebbesen hos folket. Visen skildrer modstanden mod tyskerne, hvilket passede godt til 1840'ernes øgede opposition mellem dansk og tysk, og omkvædet “For Tydskerne reves om Danmark” blev endda til en talemåde under de slesvigske krige i 1848-1851 og 1864 (Adriansen 2003, bind 2, s. 486 f.).

“Niels Ebbesen” blev genoptrykt flere gange i Grundtvigs levetid, og den indgik i 1.-17. udgave af *Højskolesangbogen*. Intentionen om at holde Niels Ebbesens minde i live lykkedes således for Grundtvig med denne vise.

4 Anvendt litteratur

4.1 Trykt

- Adriansen, Inge (2003) *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000*, bind 1-2. København.
- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Blicher, Steen Steensen (1817) *Jyllandsrejse i sex Døgn*. Aarhus.
- *Breve 2* 1926, se Grundtvig, N.F.S. (1926).
- *Dannevirke* (1838-1864). Haderslev.
- DgF, se Grundtvig, Svend (1853-1976).
- Fabricius, Knud (1930-1943) *Sønderjyllands Historie. Fremstillet for det danske Folk*, red. Vilhelm la Cour, Knud Fabricius, Holger Hjelholt & Hans Lund, bind 1-5, bind 4 (1923): *Tidsrummet 1805-1864*. København.
- Galster, Kjeld (1956) "Strid mellem danske og holstenere. Om mindesmærker for Niels Ebbesen og for Grev Gert omkring 1840" i *Historie/Jyske Samlinger*, Ny række, bind 3. Aarhus.
- [Grundtvig, N.F.S.] (1839) *En ganske ny Vise om den mandhaftige Jyske Ridder, Herr Niels Ebbesen til Nørreriis, som Aar 1340 slog i Randers den kullede Grev Geert fra Rendsborg, for at udfrie Dannemark af Tydskernes Vold, som dengang reves om Riget*. København.
- Grundtvig, N.F.S., P.C. Kierkegaard & J.C. Lindberg (1840) *Indbydelse til Dannemænd angaaende Et Minde for Niels Ebbesen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig, bind 1-2, bind 2: (1821-1872). København.
- Grundtvig, Svend (1853-1976) *Danmarks gamle Folkeviser*, bind 1-12. København.
- Holberg, Ludvig (1732-1735) *Dannemarks Riges Historie*, bind 1-3. København. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://holbergsskrifter.dk>, 2019-07-04.
- *Højskolesangbogen* (1894-). København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992) "Grundtvig og danskhed" i *Dansk Identitetshistorie*, bind 3, s. 9-187. København.
- *Registrant over N.F.S. Grundtvigs papirer* (1957-1964), udg. Grundtvig-Selskabet af 8. September 1947 & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

bind 1-30. København.

- *Registranten*, se *Registrant over N.F.S. Grundtvigs papirer* (1957-1964).
- Vedel, Anders Sørensen (1591) *It Hundrede vduaalde Danske Viser, Om allehaande Merckelige Krigs Bedriff, oc anden seldsom Euentyr, som sig her vdi Riget, ved Gamle Kemper, Naffnkundige Konger oc ellers forneme Personer begiffuet haffuer, aff arilds tid indtil denne neruærendis Dag.* Ribe.
- Velschow, H.M. (1839) "Niels Ebbesen" i *Dansk Folkeblad*, nr. 5, 19. april, s. 17-20; nr. 6-7, 24. april, s. 21 f. København.

4.2 Utrykt

- Manuskripter i Grundtvig-arkivet, Det Kongelige Bibliotek, København, fasc. 364.II.6, 364.II.9, 364.II.10 og 364.II.12.